

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ
ΤΗΣ ΑΚΤΙΑΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ

1

Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ γρανίτου εὑρεθεῖσα πρὸ τετραετίας εἰς τὸ παρὰ τὴν θέσιν Νικολάρα νεκροταφεῖον Μάζωμα καὶ ἀποκειμένη νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Νικοπόλεως. Ὑψος (μέγιστον) 1.40, πλάτος 0.58, πάχος 0.10 μ. Εἰς τὸ ἄνω μέρος ταύτης ἀναγράφεται διὰ γραμμάτων ὕψους 0.04 ἡ ἐπιγραφή :

DIS MANIBUS
CERPIUS FEROX VIXIT
ANNIS LX. MILITAVIT
ANNIS XX IN CLASSE PRAETORIA)
RAVENNATE. CUIUS HERES
FACIUNDUM CURAVIT.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Cerpius Ferox, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν, ὑπηρέτησεν εἰς τὸν στόλον τῆς Ραβέννης ἐπὶ 20 ἔτη¹. Ἐπειδὴ οὐδένα βαθμὸν φέρει, συμπεραίνομεν ὅτι ὑπηρέτησεν ὡς ἀπλοῦς classarius. Ὁ Cerpius δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστὸς εἰς ἡμᾶς².

Ὁ στόλος τῆς Ραβέννης (classis Ravennas) συνεστήθη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του³. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 71 μ. Χ. φέρει τὸν τιμητικὸν τίτλον praetoria τὸν ἀπονειμηθέντα εἰς ἀμφοτέρους τοὺς στόλους τῆς Ἰταλίας, δηλαδὴ τὸν τοῦ Μισηνοῦ (Misenum) καὶ τῆς Ραβέννης, ὑπὸ τοῦ Βεσπασιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγκαθίστα τοὺς ἀπολυομένους ναύτας τῶν Ἰταλικῶν στόλων εἰς τὰς ἀποικίας καὶ ἐχορήγει συγχρόνως εἰς αὐτοὺς Λατινικὸν δίκαιον⁴. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 214 ὁ Καρακάλλας ἀπέ-

1 Ἡ στρατιωτικὴ θητεία ἠδύνατο νὰ παραταθῆ ἐνίοτε μέχρι καὶ 45 ἐτῶν, πρβ. W. M. RAMSAY, *The Social Basis of Roman Power in Asia Minor*, Amsterdam 1967, σ. 8.

2 Τὸ ὄνομα Cer(p)ius εἶναι ἄλλωστε σπανιώτατον, πρβ. W. SCHULZE, *Geschichte der lateinischen Eigennamen*, Berlin 1904, σ. 351 καὶ 423, ἐνθα παρατίθενται τὰ γνωστὰ ὀνόματα τῶν Cer(p)ii. Τὸ ἐπίθετον Ferox (γενναῖος) ἐλάμβανον ἐνίοτε ὡς cognomen οἱ στρατιῶται, πρβ. L. R. DEAN, *A Study of the Cognomina of Soldiers in the Roman Legions*, Princeton 1916, σ. 184.

3 Περὶ τὰ ἔτη 25-23 π. Χ., πρβ. CH. G. STARR, *The Roman Imperial Navy* (31 π. Χ. - 324 μ. Χ.), Cambridge 1960 (β' ἐκδ.), σ. 21.

4 CH. G. STARR, ἔ. ἀ. σ. 71 καὶ 185-186. Ἐν τούτοις ἐπιγραφικῶς ὁ τίτλος praetoria μαρτυρεῖται μόνον ἀπὸ τοῦ ἔτους 114 μ. Χ., πρβ. CIL XVI, 60, στ. 8. Κατὰ τὸν D. KIENAST (*Untersuchungen zu den Kriegsfлотten der Röm. Kaiserzeit*, Bonn 1966, σ. 74) ὁ Δομιτιανός, καὶ ὄχι ὁ Βεσπασιανός, ἀπένευμε τὸν τίτλον praetoria εἰς τοὺς Ἰταλικούς στόλους.

νευμεν εἰς τοὺς Ἰταλικοὺς στόλους καὶ τὸν τίτλον *ria vindex*, τὸν ὁποῖον διετήρησαν οὗτοι καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τοῦ 3^{ου} μ. Χ. αἰῶνος¹. Τὰ γεγονότα ταῦτα καθορίζουν καὶ τὸν χρόνον ἀνεγέρσεως τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἐφ' ὅσον ὁ *Cerrius* ἦτο ἤδη 60 ἐτῶν, ὅτε ἐτάφη εἰς τὴν Νικόπολιν, εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔζη ἐν αὐτῇ, ἐγκατασταθεὶς ἴσως ὑπὸ τοῦ Βεσπασιανοῦ ἢ ὑπὸ τινος τῶν ἀμέσων διαδόχων του. Ἐὰν δὲ πράγματι προέρχεται ἡ ἐπιγραφὴ ἐκ τῶν χρόνων τῶν Φλαβίων, τοῦθ' ὕπερ καὶ ἐκ παλαιογραφικῶν ἐνδείξεων πιστοῦται², τότε αὕτη εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτέρων μαρτυριῶν, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ στόλου τῆς Ραβέννης ὡς *praetoria*. Ἡ σημασία δὲ τῆς ἐπιγραφῆς αὐξάνει ἔτι μᾶλλον, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐλαχίστας μαρτυρίας ἔχομεν περὶ τῆς παρουσίας τοῦ αυτοκρατορικοῦ στόλου τῆς Ραβέννης εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα³.

2

Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ λευκοῦ σκληροῦ λίθου ἀποκεκρουμένη κατὰ τὸ κάτω δεξιὸν τμήμα αὐτῆς. Εὐρέθῃ εἰς τὸ παρά τὴν θέσιν Νικολάου νεκροταφεῖον Μάζωμα, ἀπόκειται δὲ νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Νικοπόλεως. Ὑψος 0.52, πλάτος 0.35, πάχος 0.17 μ. Φέρει διὰ γραμμάτων ὕψους 0.03 - 0.04 μ. τὴν ἐπιγραφὴν:

SEX(TE) POPILLIE
ACATHON, AVE.
Σέξετε Ποπίλ-
λιε Ἀγάθων,
χαίρει.

Τὸ Ἑλληνικὸν *cognomen* τοῦ Σέξετου Ποπίλλιου Ἀγάθωνος ὑποδεικνύει ὅτι οὗτος ἦτο Ἕλληνας λαβὼν Ρωμαϊκὴν πολιτείαν. Εἶναι ἡ πρώτη δίγλωσσος ἐπιγραφὴ, ἣτις εὐρέθῃ εἰς τὴν Νικόπολιν. Ἡ ἡλικία τοῦ ἀποβιώσαντος δὲν μνημονεύεται ἐνταῦθα, τοῦτο δὲ παρατηρεῖται καὶ εἰς τινὰς ἄλλας ἐπιγραφὰς τῆς Νικοπόλεως⁴.

Ὁ Σέξετος Ποπίλλιος Ἀγάθων δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστὸς εἰς ἡμᾶς. Οἱ *Pop(p)illii* ἦσαν πάντως ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Δῆλον ἤδη ἀπὸ τοῦ 100 π. Χ.⁵, κατὰ δὲ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους συναντῶνται καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος⁶.

1 CH. G. STARR, *ἔ. ἀ. σ.* 191 - 192.

2 Ἰδίᾳ τῶν γραμμάτων L, T, M, A, τὰ ὁποῖα προσομοιάζουν πρὸς τὰ εἰς A. E. GORDON, *Album of Dated Latin Inscriptions*, τόμ. A', Berkeley 1958, σ. 122, ἀρ. 128 (πίν. 54, ἀρ. 128).

3 CH. G. STARR, *ἔ. ἀ. σ.* 23. D. KIERNAST, *ἔ. ἀ. σ.* 122, μετὰ τῆς σημ. 157.

4 CIG II, 1812, 1813, 1814, περὶ κατωτέρω καὶ τὴν ὑπ' ἀρ. 10 ἐπιγραφὴν. Σφάλλει ἄρα ὁ U. KAHNSTEDT (*Die Territorien von Patrai und Nikopolis* εἰς

Historia I, 1950, σ. 557) ὑποστηρίζων ὅτι ἐκ τῶν 20 ἐπιτύμβιων ἐπιγραφῶν τῆς Νικοπόλεως αἱ 19 ἀναφέρουν τὴν ἡλικίαν τοῦ νεκροῦ.

5 Πρβ. J. HATZFELD, *Les Italiens résidents à Délos* εἰς BCH 36, 1912, σ. 69 - 70.

6 Πρβ. J. HATZFELD, *Les trafiquants Italiens dans l'Orient hellénique*, Paris 1919, σ. 87 (Νάξος), σ. 152, σημ. 8 (Κῶς);, σ. 161, σημ. 2 (Μίλητος), σ. 75, σημ. 5 (Ἀθήναι).

3

Ἀναθηματικὸς βωμὸς εὑρεθεὶς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὴν θέσιν Ματσουγιάννινα καὶ ἀποκειμένος νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Νικοπόλεως. Εἶναι λίθινος, χρώματος λευκοῦ, ἔχει δὲ ὕψος 0.76, πλάτος (ἄνω) 0.36, πλάτος (μέσον) 0.32, πλάτος βάσεως 0.39 καὶ πάχος 0.33 μ. Φέρει εἰς τὸ μέσον περίσπον τῆς προσθίας ὕψους διὰ γραμμιάτων λίαν δυσδιακρίτων ὕψους 0.03 - 0.035 μ. τὴν ἐπιγραφὴν :

Σαβείν[η]
 Σεβαστή
 Ἄρτεμιδι
 Κελκαί[α]

Σεβασταί (Augustae) ὀνομάζοντο αἱ σύζυγοι τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων¹. Δύο δὲ αὐτοκράτειραι φέρουσαι τὸ ὄνομα Σαβίνη εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῆς Ἱστορίας. Ἡ Πορραεα Sabina², ἡ σύζυγος τοῦ Νέρωνος, καὶ ἡ (Vibia) Sabina³ ἡ σύζυγος τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ πρώτη ἀναφέρεται⁴ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα Πορραεα Sabina ἢ ἀπλῶς Πορραεα, οὐδέποτε δὲ Sabina, ὡς συμβαίνει νὰ ὀνομάζεται ἡ σύζυγος τοῦ Ἀδριανοῦ, εἶναι φανερόν ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς δευτέρας Σαβίνης, ἡ ὁποία συνώδευσε τὸν Ἀδριανὸν κατὰ τὸ δεύτερον ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν ταξίδιον τοῦ τὸ πραγματοποιηθῆν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 128 καὶ 134⁵.

Ἡ ἐν Νικοπόλει παρουσία τοῦ Ἀδριανοῦ μαρτυρεῖται ἐκ τῶν νομισμάτων⁶ καὶ τῶν ἐπιγραφῶν⁷. Ὁ JULIUS DÜRR ἀνάγει⁸ τὰς μαρτυρίας ταύτας εἰς τὸ ἔτος 124/5, ὅτε κατ' αὐτὸν ἐπεσκέφθη τὸ πρῶτον τὴν Ἑλλάδα ὁ αὐτοκράτωρ. Ὁ A. M. WOODWARD τοποθετεῖ⁹ τὴν ἐπίσκεψιν εἴτε εἰς τὸ ἔτος 125/6 (α' περιοδεία) εἴτε εἰς τὸ ἔτος 128 (β' περιοδεία). Ἡ παρούσα ἐπιγραφὴ ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ τοποθετήσωμεν ἀσφαλῶς τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὴν Νικόπολιν εἰς τὴν δευτέραν περιοδείαν του. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ Σαβίνη ἔκαμε τὴν ἀφιέρωσιν εἰς τὴν Ἄρτεμιν κατὰ τὴν παρμονίην της εἰς τὴν Νικόπολιν. Ἄλλ' ἡ αὐτοκράτειρα συνώδευσε τὸν Ἀδριανὸν μόνον κατὰ τὴν δευτέραν ἐπίσκεψίν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἥτοι κατὰ τὸ ἔτος 128. Ἄλλωστε ὁ τίτλος τῆς Σεβαστῆς, τὸν ὁποῖον φέρει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ἐδόθη εἰς αὐτὴν κατὰ τὸ ἔτος 128. Ἐπομένως κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἥτοι κατὰ τὸ δεύτερον ταξίδιον του, ἐπεσκέφθη τὴν Νικόπολιν ὁ Ἀδριανὸς προερχόμενος προφανῶς ἐξ Ἰταλίας¹⁰.

¹ Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δομιτιανοῦ ὁ τίτλος τῆς Σεβαστῆς παρεχωρεῖτο, συνήθως τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς συγκλήτου, εἰς τὴν σύζυγον τοῦ ἐκάστοτε αὐτοκράτορος, πρβ. J. MARQUARDT-TII. MOMMSEN, Römische Staatsrecht, Basel 1952, τόμ. Β', σ. 821 μετὰ τῆς σημ. 4. Ἐνίοτε ὁ τίτλος ἐδίδοτο καὶ εἰς ἄλλα μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, αὐτόθι σ. 821 - 822.

² PIR III, σ. 87, ἀρ. 630.

³ PIR III, σ. 429, ἀρ. 414.

⁴ DESSAU 233, 234, 3573, 8902. IGR IV, 1125.

⁵ Πρβ. J. DÜRR, Die Reisen des Kaisers Hadrian, Wien 1881, σ. 60.

⁶ B. V. HEAD, Historia Numorum, Oxford 1911 (β' ἐκδ.), σ. 321.

⁷ CIG II, 1822. A. M. WOODWARD εἰς BSA 26, 1923/24, σ. 165, Α 12, στ. 5-6: *Προσβευτῆς πρὸς τὸν ἐν θεοῖς Ἀδριανὸν εἰς Νικόπολιν προίκα.*

⁸ Ἐ. ἀ. σ. 56 μετὰ τῆς σημ. 294, πρβ. σ. 69 (τέλος).

⁹ BSA ἔ. ἀ. σ. 182.

¹⁰ Ἀπίθανος φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ J. DÜRR (ἔ. ἀ. σ. 60), καθ' ἣν ἡ δευτέρα ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν περιοδεία τοῦ αὐτοκράτορος ἤρχισεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, καθ' ὅσον πολὺ φυσικώτερον εἶναι διὰ τὸν προερχόμενον ἐξ Ἰταλίας νὰ διέλθῃ πρῶτον ἐκ Νικοπόλεως.

Τὴν ὑπαρξίν ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος Κελκαίας¹ ἐν Νικοπόλει ἐγνωρίζομεν μέχρι τοῦδε ἐξ ἐπιγραφῆς² εὐρεθείσης ὁμοίως εἰς τὴν Νικόπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ὅτι ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἐτίμησαν τὴν Δικαίαν Ἀημιφρέτου, τὴν πρώτην ἱέρειαν τῆς θεᾶς ἐν Κελκαίῳ μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως (30-28 π. Χ.). Ἡ ἀνεύρεσις καὶ τῆς νέας ἐπιγραφῆς εἰς τὴν Νικόπολιν θέτει ἐκτὸς ἀμφιβολίας ὅτι ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος Κελκαίας εὐρίσκετο εἰς τὴν Νικόπολιν, τοῦτο δὲ ὑποβοηθεῖ ἡμᾶς νὰ ἀνεύρωμεν τὴν προέλευσιν καὶ ἑτέρας ἐπιγραφῆς, τῆς CIG II, 1947, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ἐπίσης ἡ Ἄρτεμις Κελκαία. Ὁ ΒΟΕСКП, ἀγνωστὸν βεβαίως τὰς ἐκ Νικοπόλεως ἐπιγραφὰς καὶ στηριζόμενος εἰς τι χωρίον τοῦ Ἀρριανοῦ³, ὑπέθεσεν ὅτι ἡ ἐπιγραφή αὕτη, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐν Βενετία Museum Napianum καὶ εἶναι ἀγνώστου προελεύσεως, προέρχεται ἐξ Ἀθηνῶν. Ἐπειδὴ ὁμως οὐδεμίαν μαρτυρίαν ἔχομεν περὶ ὑπάρξεως ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος Κελκαίας ἐν Ἀθήναις, νομίζομεν ὅτι ἡ CIG II, 1947 προέρχεται ἐκ Νικοπόλεως, τῆς ὁποίας καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ εὐρίσκονται εἰς τὸ Museum Napianum⁴.

4

Στήλη ἐκ λευκοφαίου λίθου ἀποκεκρουμένη κατὰ τὸ ἄνω μέρος αὐτῆς καὶ χρησιμεύουσα ὡς βῆθρον ἀναθηματικῶ ἀνδριάντος (εἰκ. 1). Εὐρέθη κατὰ τὸ ἔτος 1962 εἰς τὴν θέσιν Μελίτσια, ἔξωθι τοῦ Βυζαντινοῦ τεύχους. Ἀπόκειται νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Νικοπόλεως. Ὑψος 0.92, πλάτος 0.68, πλάτος βάσεως 0.84, πάχος 0.41 μ. Εἰς τὸ ἄνω μέρος ταύτης φέρεται διὰ γραμμῶν ὕψους 0.06 μ. ἡ ἐπιγραφή:

Εἰκ. 1.

Ἰουλίαν

Μάγγαν

Μητέρα

Τ(ίτου) Φλαβίου

Βειθυνικοῦ

1 Περὶ τῆς Ἀρτέμιδος Κελκαίας, ἴδ. HOFER εἰς Roscher Lexikon, τόμ. Β' (1890-1894), σ. 1029 (ἐν λ. *Kelkaia*). Oberhammer, εἰς RE XI (1921), σ. 147 (ἐν λ. *Kelkaia*).

2 Κ. ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗΣ εἰς Arch.-Epigr. Mitteilungen aus Osterr.-Ungarn 14, 1891, σ. 113-114, ἀφ. 1.

3 Ἀναβ. Ἀλεξ. VII 19. 2: ... λέγεται ἀπενεχθῆναι ὀπίσω (δηλ. ἐκ τῆς Ἀσίας) ἐς Ἀθήνας καὶ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Κελκίας τὸ ἔδος.

4 Πρβ. τὸ ὑπόμνημα τῆς CIG II, 1822 καὶ ἴδ. τὰς ἐπιγραφὰς: CIG II, 1811b, 1812, 1813, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ Νικοπόλεως καὶ ἀπόκεινται ἐπίσης εἰς τὸ Museum Napianum. Ἐκτὸς τῶν ἐπιγραφῶν τού-

Ούτε ἡ Ἰουλία Μάγνα οὔτε ὁ Τίτος Φλάβιος Βιθυνικός εἶναι ἄλλοθεν γνωστοὶ εἰς ἡμᾶς. Τὰ τρία nomina τοῦ Βιθυνικοῦ δεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ Ρωμαίου πολίτου, οὐδεὶς ὅμως ἐκ τῶν Φλαβίων, οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται εἰς τὴν Prosopographia Imperii Romani¹, φέρεται ὡς δράσας ἐν Βιθυνία. Τὸ ἐπίθετον Βιθυνικός ἠδύνατο νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ Τίτος Φλάβιος ἔδρασεν ἐν Βιθυνία, καθ' ὅσον τὰ ἔθνικὰ συνήθως ἐδίδοντο ὡς agnomina εἰς τοὺς νικητὰς στρατηγοὺς ἢ τοὺς κατὰ τινὰ τρόπον δράσαντας εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Δημοκρατίας τὰ ἔθνικὰ ἐχρησιμοποιοῦντο ὄχι μόνον ὡς agnomina, ἀλλὰ καὶ ὡς cognomina (πρβ. Ofilius Macedo², Q. Caecilius Epirota³, Attius Iaco⁴ κ. ἄ.). Οὕτως ὁ υἱὸς τοῦ Q. Pompeius Bithynicus (F. MILTNER, RE XXI (1952) στ. 2061, ἐν λ. Pompeius, ἀρ. 25), ὁ ὁποῖος ὠργάνωσε τὸ 74 π. Χ. ὡς Ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τὴν Βιθυνίαν, ὀνομάζεται ὁμοίως Pompeius Bithynicus (RE, ἀρ. 26), ἂν καὶ οὐδόλως ἔδρασεν ἐν Βιθυνία. Ἐκκληρονόμησεν ἄρα οὗτος παρὰ τοῦ πατρὸς τὸ agnomen Bithynicus, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται πλέον ὡς cognomen τῆς οἰκογενείας. Ὡς cognomen ἐπίσης φέρουν τὸ Bithynicus καὶ οἱ Ti. Claudius, M. Insteius καὶ Volusius, ἐφ' ὅσον οὐδόλως ἀναφέρονται ὡς δράσαντες ἐν Βιθυνία⁵.

Δυνατὸν ἄρα καὶ ὁ ἡμέτερος Τίτος Φλάβιος Βιθυνικός οὐδεμίαν σχέσιν νὰ ἔχη πρὸς τὴν Βιθυνίαν, νὰ φέρῃ δὲ ἀπλῶς ὡς cognomen τὸ Bithynicus.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ φέρει καθαρῶς Ρωμαϊκὸν ὄνομα, νομίζομεν ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ οἰκογενείας Ρωμαϊκῆς ἐγκατεστημένης εἰς τὴν Νικόπολιν.

Τὸ ὄνομα δεικνύει ὅτι ἡ ἐπιγραφή εἶναι μεταγενεστέρα τοῦ αὐτοκράτορος Τίτου (79-81 μ. Χ.), παρὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Βιθυνικός ἦ τις τῶν προγόνων ἔλαβε Ρωμαϊκὴν πολιτείαν⁶.

Τὰ ὀνόματα Ἰούλιος - Ἰουλία εἶναι συνήθη ἐν Νικοπόλει⁷, εἶναι δὲ τοῦτο μία ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις τῆς εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου πρὸς τὴν ἰδρυθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ πόλιν⁸.

των καὶ ἄλλαι ἀρχαιότητες τῆς Νικοπόλεως εὐρίσκοντο εἰς τὸ ἐν λόγῳ Μουσεῖον, συμφώνως πρὸς τὰς πληροφορίες τοῦ P. M. ΡΑΣΙΑΥΔΙΟΥ (Monumenta Peloponesia, Roma 1761, τόμ. Α', σ. XXVII, τόμ. Β', σ. 23 καὶ 62). Ὡς περὶ ἐργῶν καὶ ἑτέρα ἐπιγραφή (CIG III, 3156a) ἀναφέρουσα τὴν λατρείαν τῆς Diana Calceitis εἶναι ἀγνώστου προελεύσεως. Ὁ ΜΟΜΜΣΕΝ (εἰς τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐπιγραφῆς) ὑποθέτει ὅτι προέρχεται ἐκ Δαλματίας καὶ παραπέμπει εἰς τὴν CIG II 1947. Ὅτι ὁμοίως πρόκειται περὶ ἀπλῆς εἰκασίας ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἴδιος (origo plane incerta; ego posui cum Dalmaticis ex conjectura). Ἡ μνηστὴρ τῆς Diana Calceitis, ἡ ὁποία ἴσως εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν Ἄρτεμιν Κελκαίαν, ὑποδεικνύει ὅτι καὶ ἡ ἐπιγραφή αὕτη δυνατὸν νὰ προέρχεται ἐκ Νικοπόλεως.

¹ III² σ. 132-186, ἀρ. 182-405.

² PIR II, σ. 311, ὑπὸ τὸν ἀρ. 4, πρβ. καὶ τοὺς ἀρ. 2-3.

³ PIR², III σ. 82, ὑπὸ τὸν ἀρ. 76.

⁴ PIR² I, σ. 273, ἀρ. 1359.

⁵ Πρβ. PIR² I, σ. 366, ὑπὸ τὸν ἀρ. 129.

⁶ Περὶ τῶν τρόπων, διὰ τῶν ὁποίων ἦτο δυνατόν νὰ χορηγηθῇ Ρωμαϊκὴ πολιτεία εἰς τοὺς ἐπαρχιώτας, ἰδὲ W. M. RAMSAY, The Social Basis of Roman Power in Asia Minor, Amsterdam 1967, σ. 6-11.

⁷ Ἰούλιος Σέλευκος (F. BOURGUET, De rebus Delphicis imperatoriae aetatis, Montpellier 1905, σ. 50). Ἰούλιος Θεαγένης (CIG II, 1947, πιθανὸν ἐκ Νικοπόλεως). Ἰ(ούλιος) Π[ρ]εῖμος (F. SZANTO εἰς Arch. - Epigr. Mitteilungen aus Österr. - Ungarn 15, 1892, σ. 127, ἀρ. 1). Ἰουλία Σάκου (Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ εἰς AA 1916, Παράρτημα, σ. 52). Ἰουλία Χρυσάα (BOURGUET, ἔ. ἄ. σ. 50).

⁸ Πρβ. Θ. ΣΑΔΙΚΑΚΗ, Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἰπείρου, ΑΕ 1964, σ. 119 μετὰ τῆς σημειώσεως 1.

5

Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἀποκεκρουμένη κατὰ τὸ κάτω δεξιὸν τμήμα αὐτῆς καὶ ἀποκειμένη νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Νικοπόλεως. Ὑψος (μέγιστον) 0.42, πλάτος (μέγιστον) 0.25, πάχος 0.02 μ. Φέρει διὰ γραμμῶν ὕψους 0.04 μ. τὴν ἐπιγραφὴν.

Κλαύδιος
Δημήτρις
ἐτῶν —
χαῖ[ρε]

Ὡς γνωστόν¹, ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος (41 - 54 μ. Χ.) ὑπῆρξε λίαν γενναϊόδωρος, εἰς τὴν χορηγήσιν Ρωμαϊκῆς πολιτείας. Ἡ Νικόπολις, πόλις κατ' ἐξοχὴν προσφιλεῖς εἰς τοὺς αὐτοκράτορας, φυσικὸν ἦτο νὰ τύχη τῆς εὐνοίας τοῦ Κλαυδίου, τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν Τιβερίων Κλαυδίων², οἱ ὅποιοι ἀπαντοῦν εἰς τὰς ἐπιγραφάς τῆς³. Σύνηθες ἐπίσης ἦτο τὸ ὄνομα Κλαυδία (πρβ. τὴν ἐπομένην ἐπιγραφὴν).

Ὁ Κλαύδιος Δημήτρις δὲν εἶναι ἀλλοθεν γνωστός εἰς ἡμᾶς. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἀπαντᾷ ἐνταῦθα ὁ συγκεκριμένος τύπος Δημήτρις ἀντὶ τοῦ Δημήτριος. Οἱ συγκεκριμένοι οὗτοι τύποι τῶν εἰς -ιος κυρίων ὀνομάτων (ὡς Διονύσις, Δημήτρις, Ἀπολλώνιος κ. ἄ.) ἀπαντοῦν εἰς τοὺς παλῶρους καὶ τὰς ἐπιγραφάς ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 2^{ου} π. Χ. αἰῶνος⁴.

6

Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου εὐρεθεῖσα εἰς Μπούφι, πλησίον τοῦ Ὑδραγωγείου, καὶ ἀποκειμένη νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Νικοπόλεως. Ὑψος 0.34, πλάτος 0.27, πάχος 0.02 - 0.03 μ. Φέρει διὰ γραμμῶν ὕψους 0.04 - 0.05 μ. τὴν ἐπιγραφὴν :

Κλαυ(δία)
Αἴγη
ἐτῶν
Ο'
Χαῖρε

Τὸ ὄνομα Κλαυδία εἶναι σύνηθες ἐν Νικοπόλει, ὡς καὶ τὸ ἀρσενικὸν Κλαύδιος (πρβ. τὴν προηγουμένην ἐπιγραφὴν). Οὕτω συναντῶνται αἱ: Κλαυδία Σατορνεῖνα⁵,

¹ M. P. CHARLESWORTH εἰς CAH X, 1934, σ. 684-685, πρβ. H. BOY, Roman Citizenship in Iaconia εἰς JRS 21, 1931, ἰδίᾳ τὰς σ. 202-208, ἐνθα ἐξετάζεται ὁ τρόπος διαδόσεως τῶν ὀνομάτων Julii καὶ Claudii ἐν Σάαρτη.

² Κατὰ τὸν C. S. WALTON (εἰς JRS 19, 1929, σ. 42) τινὲς τοὐλάχιστον τῶν ἀπαντῶντων ἐν Ἑλλάδι Τιβερίων Κλαυδίων ἔλαβον ἐκ τοῦ Νέρωνος τὴν Ρωμαϊκὴν πολιτείαν, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ Νέρων ὀνομάζετο ἐπίσης Ti. Claudius.

³ F. de Delph. III 1, 498, 536, 537 καὶ 542. III 3, 181. III 4, 60. CIG II, 1821. B. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ, ΠΑΕ 1913, σ. 97, ἀρ. 1 καὶ 7 ὡς καὶ σ. 111.

⁴ Πρβ. D. J. GEORGACAS εἰς Classical Philology 43, 1948, σ. 243-260, ἐνθα ἰδὲ καὶ τὰς σχετικὰς ἀρχαίας μαρτυρίας.

⁵ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ, ΠΑΕ 1913, σ. 97, ἀρ. 10 (=σ. 111). Ὁ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ ἀναφέρει Σατορνεῖλα, τὸ ὅποιον ἡμεῖς διωρθώσαμεν εἰς Σατορνεῖνα.

Κλαυδία Λότα¹, Κλαυδία Γλυκέρα², Κλαυ(δία) Ὀλυμπιάς³, πιθανὸν δὲ καὶ αἱ: Κλαυδία Νεικηφορὶς καὶ Κλαυδία Σω[σ]ώ⁴.

7

Ἀπότμημα ἐπιτύμβιας στήλης ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἀποκεκρουμένης κατὰ τὸ κάτω μέρος αὐτῆς. Εὐρέθη εἰς τὸ παρὰ τὴν θέσιν Νικολάρα νεκροταφεῖον Μάξωμα, ἀπόκειται δὲ νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Νικοπόλεως. Ὑψος 0.16, πλάτος 0.21, πάχος 0.02 μ. Φέρει διὰ γραμμάτων ὕψους 0.04 μ. τὴν ἐπιγραφὴν:

Ἀντώ-
νιος Ἀγ-
αθόπο[υς]

Ἄν ἀντὶ τοῦ Ἀγαθόπο[υς]⁵ συμπληρώσωμεν Ἀγαθόπο[δος], τότε τὸ ὄνομα τοῦτο θὰ εἶναι τὸ πατρώνυμον, τὸ δὲ Ἀντώνιος δὲν θὰ εἶναι πλέον τὸ nomen gentis, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος προσώπου⁶. Ὁ Ἀντώνιος Ἀγαθόπο[υς] δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστὸς εἰς ἡμᾶς.

8

Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἀποκεκρουμένη κατωθεν. Εὐρέθη εἰς τὸ Μπούφι, ἀπόκειται δὲ νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Νικοπόλεως. Ὑψος 0.40, πλάτος 0.29, πάχος 0.03 μ. Φέρει διὰ γραμμάτων ὕψους 0.04-0.05 μ. τὴν ἐπιγραφὴν:

Γ(αῖος) Κεσ-
τιος Ἀ-
στεκ-
τος ἔ-
των -
χαῖρε

Τὰ tria nomina τοῦ Γαίου Κεστίου Ἀστεκτου δεικνύουν ὅτι ἦτο Ρωμαῖος πολί-

1 Αὐτόθι σ. 97, ἀρ. 10 (= σ. 111).

2 SIG² II, 1811 β, πρβ. καὶ 1814: Κλ[αυδία];.

3 N. HAMMOND, Epirus, Oxford 1967, σ. 736, ἀρ. 16.

4 SIG² II 1947, πρβ. ὅσα ἀνωτέρω (ἐπιγραφὴ ἀρ. 9) ἐλέχθησαν περὶ ταύτης.

5 Ἦττον πιθανὴ συμπλήρωσις: Ἀγαθόπο[υς]. ὅπερ ὁμοῦς εἶναι σπάνιον.

6 O. W. DITTENBERGER (Inscriptionen von Olympia, Berlin 1896, τόμ. V, στ. 657-658, ἀρ. 643-644) σχολιάζων τὸ ὄνομα Κορνήλιος Ἀφροδισιεύς παρατηρεῖ σχετικῶς: «Ἐπειδὴ δὲν ἀναφέρεται τὸ cognomen,

τὸ ὄνομα Κορνήλιος δὲν χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα ὡς nomen gentis, ἀλλ' ὡς ἀτομικὸν ὄνομα (Individualname), τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει ἐνίοτε εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, δυνάμεθα δὲ νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἀσφαλῆστατα τὸ nomen gentis ὡς ἀτομικὸν ὄνομα, ὡςάκις προστίθεται εἰς αὐτὸ τὸ πατρώνυμον κατὰ γενικὴν πτώσιν (ὡς π. χ. Ἀντώνιος Μενάνδρου), ἢ ὡςάκις χρησιμοποιεῖται τοῦτο ὡς πατρώνυμον (ὡς π. χ. Ἀριστομάχη Καικιλίου), ἢ ὡςάκις ἀναφέρονται ἀμφότερα συγχρόνως (ὡς π. χ. Ἀντώνιος Ἀντωνίου)».

της Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἐπωνύμιον. Οἱ Cestii ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς Ἀνατολικὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τῶν μέσων ἤδη τοῦ 1^{ου} π. Χ. αἰῶνος ¹.

9

Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ λευκοῦ λίθου εὐρεθεῖσα εἰς τὴν θέσιν Ματσουγιάννινα καὶ ἀποκεμένη νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Νικοπόλεως. Ὑψος 0.77, πλάτος (ἄνω) 0.30, πλάτος (κάτω) 0.25, πάχος 0.13 μ. Ἐπὶ τῆς στήλης φέρεται διὰ γραμμάτων ὕψους 0.045 μ., λίαν δυσδιακρίτων, ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή :

*Γ(άιος) Τέρτι[ο]-
ς Πτολε-
μαῖος
ἐτῶν Κ'
χαῖρε*

Τὸ ὄνομα Tertius, τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς nomen gentis, μεταγενεστέρως ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὡς cognomen ², τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει καὶ ἐνταῦθα. Οἱ Tertii ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1^{ου} (;) π. Χ. αἰῶνος ³.

10

Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ λευκοφαίου μαρμάρου εὐρισκομένη εἰς τὸ Μουσεῖον Νικοπόλεως. Ὑψος 0.35, πλάτος 0.31, πάχος 0.11 μ. Φέρει διὰ γραμμάτων ὕψους 0.03 μ. τὴν ἐπιγραφήν :

*Θεόδοτος
Ἑπερβάλλ-
λοντος,
χαῖρε*

Ἡ ἡλικία τοῦ νεκροῦ δὲν ἀναφέρεται, ὡς καὶ εἰς τὴν ὑπ' ἀρ. 2 ἐπιγραφήν. Τὸ ὄνομα Ἑπερβάλλων εἶναι σπανιώτατον ⁴.

11

Στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου χρησιμεύουσα ὡς βᾶσις ἀναθηματικῶ ἀνδριάντος. Εὐρέθη ἔξωθι τοῦ Βυζαντινοῦ τείχους εἰς τὴν θέσιν Μελίσσια, εὐρίσκεται δὲ σήμερον εἰς τὸ Μουσεῖον Νικοπόλεως. Ὑψος 1.10, πλάτος 0.58, μέγιστον πλάτος 0.72,

¹ Πρβ. J. HATZFELD, Les trafiquants Italiens, σ. 59, σημ. 2 (Σαμοθράκη), σ. 125 (Πριήνη), πρβ. σ. 128.

² F. MÜNZER ἐν RE VA (1934), σ. 821 (ἐν λ. Tertius).

³ J. HATZFELD, Les trafiquants Italiens, σ. 87 (Νάξος).

⁴ F. R. BECHTEL, Die Historischen Personennamen, Halle 1917, σ. 434: Ἑπερβάλλων Τολφόνιος.

πάχος 0.36 μ. Εἰς τὸ ἄνω μέρος φέρει διὰ γραμμιάτων ὕψους 0.03-0.035 μ. τὴν κάτωθι ἐπιγραφὴν :

*Κλεόμαχος
Λυκίσκου*

Δύο Κλεόμαχοι ἐκ Νικοπόλεως ἀναφέρονται ἐπιγραφικῶς, ὁ Κλεόμαχος, ὁ πατὴρ τοῦ Εὐαρέστου¹, καὶ ὁ Τιβ(έριος) Κλαύδιος Κλεόμαχος², ὁ ὁποῖος ἔδρασε κυρίως εἰς τοὺς Δελφούς.

Τὸ ὄνομα Λυκίσκος δὲν ἀπαντᾷ μὲν ἐν Νικοπόλει, εἶναι ὅμως σύνηθες ἐν Ἀκαρνανίᾳ³ καὶ Αἰτωλίᾳ⁴, τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, ὁ πληθυσμὸς ὑπεχρεώθη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἰλκίου (31 π. Χ.) νὰ μετακινηθῇ εἰς τὴν Νικόπολιν⁵.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Χ. ΣΑΔΙΚΑΚΗΣ

¹ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ, ΠΑΕ 1913, σ. 97, ἀρ. 6.

² Syll.², 813A (— F. de Delph. III 3, 181). 813B. Ἦτο ἐπιμελητὴς τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀμφικτυόνων μετὰ τὸν χρόνον τῆς βασιλείας τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Δομιτιανοῦ (54-96 μ. Χ.).

³ ΠΟΛΥΒΙΟΣ IX 32. 1, πρβ. IG IX², Pars I, Fasc. 2, σ. 84 (ἐνθα ἀναφέρονται 7 Λυκίσκοι).

⁴ ΠΟΛΥΒΙΟΣ XXVII 15. 14. XXX 13. 5, πρβ. IG IX², Pars I, Fasc. I, σ. 98 (ἐνθα ἀναφέρονται 8 Λυκίσκοι).

⁵ ΣΤΡΑΒΩΝ X 2. 2 (σ. 450). ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ V 23. 3. VII 18. 8-9, πρβ. VIII 24. 11. ΔΙΩΝ ΚΛΕΣΣΙΟΣ I, I 1. 2. Ἀντίπατρος ὁ Θεσσαλονικεὺς, εἰς ΠΑΛΑΤ. ΔΗΘΟΛ. IX 553.